
Kozlu, Z. G. (2020). Kitap Tanıtımı – Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Destan. Yaz: Topçu, B. Ü. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı:3. 636 – 641.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 06.11.2020

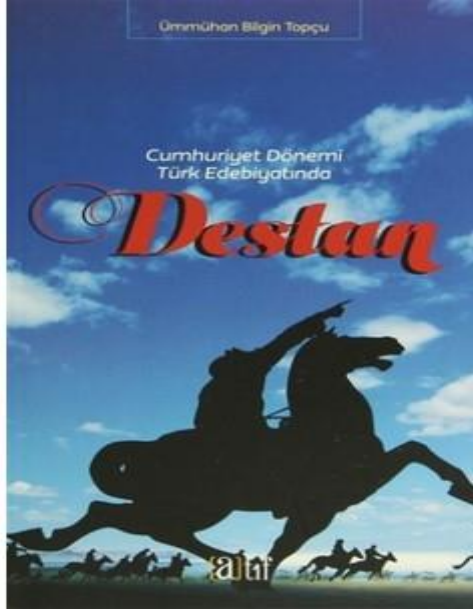
Kabul / Accepted: 04.12.2020

Kitap İnceleme/Book Review

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA DESTAN

Zeynep Gözde KOZLU*

Ümmühan BİLGİN TOPÇU, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Destan*.
Ankara: Atıf Yayınları, 2014, ISBN: 978-605-4733-44-6. 317 Sayfa.

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, gozde.kozlu@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1201-814X.

Bir edebi tür olarak destan, doğası gereği sözlü geleneğe ait olmasına rağmen, özellikle modernleşmeyle birlikte kendini yazıya ve yazılı olana göre ayarlayan öteki türler gibi dönüşüm geçirmiş ve yazarı belli olan, yazılı bir türe evrilmiştir. Doğası değişmemiş olmasına karşın işlev bakımından belki de yazının olmadığı döneme göre içsel yolculuk bakımından irtifa yitimine uğramış olsa da yaygınlık açısından çok daha geniş kitlelere ulaşma imkânı bulmuştur. Kahramanlık dönemlerine ait bir söyleme biçimi olarak destan özgüvenli birey yetiştirmenin de imkânlarına sahip olduğu için klasik dünyadan modern dünyaya geçişte örneğin masal gibi “çizgi film”e dönüşmek, yaşam alanını daraltmak şeklindeki bir geri çekilmeyi yaşamamıştır. Olsa olsa kendini yeni dünyanın şartlarına uydurma gayreti göstermiştir. İşte Ümmühan Bilgin Topçu, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Destan* adlı çalışmasıyla türün hem tarihi serüvenini hem Türkiye’deki macerasını hem de inceleme yöntemlerini bu eserinde ortaya koyma uğraşı vermiştir.

Ümmühan Bilgin Topçu, kitapta destan türünü tanımaya yönelik bir çalışma ortaya koyar. Çalışmasındaki öncelikli gayreti destanın kavramsal açıdan başlangıç ve değişim süreçlerini yakalamaktır. Yazara göre, destan ortaya çıkış itibarıyla bir anlatım türüdür; günümüz edebiyatında ise bir anlatım tarzı olarak algılanmaktadır. Kavramın bugün farklı anlam yüklenmesi süreç içerisinde canlılığını koruduğunu gösterir. “... (Y)aşayan bu kavram; hangi evreleri geçirmiştir, çağdaş edebiyat içerisinde destanın varlığını sürdürdüğü söylenebilir mi, bugün geldiği nokta neredir? Bütün bu seyir içerisinde tür; değişim, gelişim sürecinde midir, değişimi biçim ve öz olarak gözlenebilir mi?” çalışmanın temel sorularıdır. Destanların Tanzimat sonrası gelişen Türk edebiyatındaki cereyanı kitapta ele alınan konunun kapsamını oluşturur. Araştırmada destan türünün tema ve kavramlarına karşı bütüncül bir yaklaşım sergilense de konunun esasında Batı edebiyatındaki epiklerin karşılığı olan kahramanlık destanları yer alır.

Kitabın Giriş bölümü iki alt başlıktan oluşur: “Edebî Tür” ve “Tür Olarak Destan”. Edebî Tür başlığı altında, edebi eserin kendi içinde bağımsız bir bütün olduğu kabulünün uzantısı olarak edebiyat tarihi çalışmalarının tür merkezli sınıflandırmalara imkân tanıdığı ve böylece türe atfedilen önemin arttığı vurgulanır. Klasik ve modern tür teorilerine göre, türün oluşum ve dönüşümlerinin, adlandırma ve sınıflandırmalarının nasıl şekillendiği hakkında bilgiler verilir. Tarihsel süreç içerisinde dönemlere göre türe dair dikkatlerin

fazlalaştığı veya azaldığı, türler arasındaki tercih sıralamasında değişiklikler yaşandığı, edebi türlerin anlaşılmasında disiplinler arası yaklaşım sergilenmesi gerektiği gibi tespitler yabancı kaynaklardan desteklerle okuyucuya aktarılır. Türk edebiyatı terminolojisinde türün, eserin yapısal özellikleriyle içeriğinin birleşimini karşıladığına değinilir. Tür Olarak Destan başlığında ise, Batılı literatür ışığında, edebi tür metodolojileri içerisinde ekseriyetin destanın bir edebiyat türü olduğu konusunda fikir birliği sağladığına dikkat çekilir.

Kitap dört ana bölümden oluşur:

1. Bölüm: Mirası Anlamaya Dair
2. Bölüm: Nereden Nereye
3. Bölüm Yeniler Ne Söyler
4. Bölüm: Tartışma Zemini

Mirası Anlamaya Dair başlıklı bölümde yazar öncelikle kaynaklardaki farklı destan tanımlarını aktararak kavramın farklı süreçlerde kazandığı anlamları gösterir. Diğer yandan zamanın değiştirici etkisine karşın günümüz destan tanımlarının seleflerinden çok uzaklaşmadığının da altını çizer. Aynı bölümde destan-tarihî gerçeklik ilişkisi, doğal destan/yapma destan tasnifi, destan-ideoloji ilişkisi, manzum/mensur destanlar, türün işlevleri ve özelliklerinden söz ederek destan türünü tanımak adına kapsamlı bir inceleme ortaya koyar.

İkinci bölüm, “Nereden Nereye” başlığı ile karşımıza çıkar. Bilindiği üzere, destanlar en eski çağlardan bu yana toplumların, başlarından geçenleri, büyük yankılar uyandıran olayları anlatmak ve geleneklerini kuşaktan kuşağa aktarmak için ürettikleri edebî anlatılardır. Yazar, ilk örnekleri bu ihtiyaçlar doğrultusunda husule gelen destanın tarihsel süreçte farklı bir misyon kazandığını söyler. Yazara göre, destanı üreten dinamik hâli yansıtmayı hedeflerken, yaşatan dinamik geleceğe yönelik bir niyet taşır (Topçu, 2014: 52). Bu haliyle destanlar, kök hücre kabiliyetindedir. Nitekim toplumlar tarafından mevcut değerleri korumak ve yeni dokular oluşturmak için üretilip yaşatılırlar (Topçu, 2014: 298).

Avrupa'nın fikir ve edebiyat adamları 18. yüzyıl sonlarında Romantizm akımının etkisiyle destanları yeni bir dikkatle okumaya başlarken Türk aydınlarının destanlara yönelişi geçtiğimiz yüzyıla rastlar. Kolektif hafızanın anonim kültürde saklı olduğunu keşfeden Türk aydını ‘öze dönüş’ temalı fikir

anlayışıyla halk kültürüne, halk şiirlerine, halk masallarına ve destanlara yönelir. Amaç milli bir Romantizm veya Türk Rönesansı doğurmak ve geleceği bu temel üzerine inşa etmektir.

Başlangıçtan 2000'lere Türk edebiyatında destanın takibini yapan Topçu, Milli Edebiyat hareketi (1910) üzerinde ayrıntılı durur; çünkü bu hareketin öncüleri Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin destana özel bir ilgi gösterirler. Aynı zamanda iki Milli Edebiyatçı, Ali Canip ve Fuat Köprülü arasında asri bir ulusal Türk destanı yazılıp yazılamayacağına dair uzun süreli bir tartışma başlar ve taraflar görüş birliğine varamazlar. Yazarın bir sonraki durağı Milli Edebiyatçıların destan hassasiyetinin takipçisi olan ve Türk Rönesansı'nın kaynağını destanda arayan Anadoluçulardır. Anadoluçulara göre, bu coğrafyanın ürettiği anonim malzemeye şairlerin tek başına veya ortaklaşa çalışmaları sonucunda büyük bir destan oluşturmak mümkündür. Yazar, fikrin üreticisi Hilmi Ziya Ülken'in, kendisi ve teşvik ettiği edebiyatçılar tarafından yapılan çalışmalardan bahsettikten sonra bu çalışmaların Türk şiirinde epik şiir geleneğinin varlığını hissettirecek bir seviye kazanmış olmasına rağmen büyük bir destan yazma noktasında hedeflenen sonuca ulaşamadığını belirtir. Bunların yanı sıra Yaşar Nabi Nayır, Attila İlhan, İlhan Berk, Nurullah Ataç, Ceyhun Atuf Kansu, Nihal Atsız, Gülten Akın gibi şair ve yazarların, destanın şiirselliği, yeniden yazılma imkânı/imkânsızlığı, modern edebiyatta destana karşı bir duyarlılığın olup olmadığı hakkındaki görüşlerine yer verir.

İkinci bölümün son konusu ise Cumhuriyet döneminde destan yazan başlıca şairler ve eserleridir. Cumhuriyetin özellikle ilk yıllarında Milli Mücadele ve Atatürk hakkında yazılan yüzlerce destan olması, tekrara düşmemek adına yazarı bir elemeye götürmüştür. Ümmühan Bilgin Topçu bu aşamada gözettiği kriteri, “yazarın destan hassasiyeti taşıması” şeklinde ifade eder (Topçu, 2014: 9). Buna göre birkaç destan yazmış, destana dair görüşlerini paylaşmış şairlerin eserlerini konu edinir. Birbirinin benzeri, anlatım yönünden özgünlük göstermeyen destan denemelerini inceleme dışı bırakır. Nazım Hikmet, Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu ana eksenini oluştururlarken Behçet Kemal Çağlar, Basri Gocul, Attila İlhan, Haluk Nihat Pepeyi, İlhan Berk, Ceyhun Atuf Kansu, İlhami Bekir Tez, Cahit Külebi, Gülten Akın, Melih Cevdet Anday, Sezai Karakoç, Ayla Kutlu da eserleriyle birlikte kitaba dâhil olurlar.

“Yeniler Ne Söyler” başlıklı üçüncü bölüm, kitabın en hacimli yeridir. Tahkiyeli anlatımın ilk ürünleri olan destanlardaki tahkiye unsurları ayrı başlıklar

(kahraman, anlatıcı, olay, zaman, mekân) altında incelenir. Ele alınan ilk unsur destanda eylemi yönlendirmesi sebebiyle ağırlık noktasını oluşturan kahramandır. Destan kahramanlarının kimlik ve kişilik özelliklerine değinen yazar, ilkel destanlardan modern örneklere gelesiye kadar değışime uğrayan veya muhafaza edilen yanları detaylarıyla açıklar. Anlatıcının konumuna dair modern destanlarda genellikle destan geleneğine riayet edilerek mesafeli ancak daha esnek bir tutum sergilendiğini; bununla birlikte istisnai örneklerin de bulunduğunu söyler. Olay alt başlığında ise Türk destanlarının ilk örneklerinden günümüze bireye değil topluma yönelik bir tehdidin ana olayı oluşturduğunu belirtir (Topçu, 2014: 198). Arkaik destanlarda anlatılan toplumu derinden etkileyen göç, kıtlık, afet gibi büyük sarsıntılar veya dış tehditlerle mücadelenin modern destanlarda kısmen aynı kısmen değışiklik göstererek devam ettiğini, bunların yanı sıra ideolojik mücadele, toplumsal eleştiri ve toplumsal sınıf ayrılıkları gibi olguların eklendiğini ifade eder. Kurguda Nazım Hikmet ile başlayan metin parçalama anlayışının giderek farklılaştığına ve gelenekli anlatımdan büyük oranda uzaklaştığına dikkat çeker. Ümmühan Bilgin Topçu'ya göre destanlarda geçmişten bugüne tahrifatın en fazla olduğu unsurlar zaman ve mekândır. Zaman, arkaik destanlarda yaşanan anın gerçekliğinden bağımsız iken modern destanlar tarihi kayıtları esas alır. Yapma destanda zamana doğrudan işaret edilir veya zaman net bir şekilde aktarılır. Mekân ise, gerçekçi çizgiye yaklaşıma başlar. Üçüncü bölümün devamında destanın bütünleyici unsurlarından bir diğeri olan anlatımdan söz edilir. Destanın ister sözlü ister yazılı olsun kendine özgü bir anlatım kalıbı barındırdığını söyleyen yazar; okurla iletişimi yok saymaması, geniş kitlelerin sesi olma iddiasını taşıması, bunu yaparken estetikten vazgeçmemesi, halk söyleyişini yakalama çabası ile bu edebi türün diğerklerinden ayrıldığını vurgular. Sonrasında gelenekli destandan modern destana anlatım açısından görülen değışimleri açıklamaya başlar. Türün bir yönüyle tahkiyeli anlatıma bir yönüyle de yoğunlaştırma özelliğini koruduğu için şiire bağılı olmasından dolayı bu bölümde detaylı bir tasnife giderek anlatım unsurlarını incelemeye devam eder. Bunlar, yoğunlaştırma/şiiir dili (konuşma dilinden yararlanma, duygu değeri, benzetmeler, aktarmalar, kinaye, özel adlardan yararlanma, uzak çağrışımlar, mübalağa, dilsel saplamalar); ses öğelerinden yararlanma (tekrarlar, ölçü ve ritim, biçim) alt başlıklarıyla okuyucuya sunulur.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Destan kitabının dördüncü ve son bölümü olan “Tartışma Zemini”, destan-roman ilişkisine, romanın destan türünün yerini aldığı kanaatine dair söylenenlerin kısa bir değerlendirmesini içerir.

Sonuç kısmında çalışma boyunca elde ettiği veriler ışığında destanın varoluş ve başkalaşım süreçlerine yönelik bazı tespit ve hükümlere ulaşan yazar, şu satırları ile destan devrinin kapanmadığına dair kanaatini bir kez daha vurgular:

“Destanlar, ibda değil ihya faaliyeti ürünleridir. Var olanın, yaşatılmaya değer olanın seçilmesi ve geleceğe taşınmasını sağlayacak bir formda ifade edilmesidir esas olan; bu anlamda estetik bir muhafazadır” (Topçu, 2014: 298).

Ümmühan Bilgin Topçu, destanın dünü ve bugünü ile bugünden geleceğe yansıyanları topluca değerlendirmeye aldığı bu metinle destan konusunda belirsizi belirginleştirmenin belki de işaret fişeğini ateşlemiştir. Daha birinci bölümden başlayarak destan türünün art alanını, dünyadaki serüvenini ortaya koymuş, türün o günün insanına yönelik işlevi hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Modern dönemlerle birlikte destanın evrimleşmesini, yeni sosyolojik yapılara uyum gösterip göstermeme alanlarını tespit ederek türün bugüne özgü niteliklerini sıralamıştır. Böylece destanın güncel yorumu ve güncel dünyaya verdiği yanıtı okuyucunun gözleri önüne sermiştir. Topçu türün Türkiye’deki serüvenini Cumhuriyet devrinin başlıca destan şairleri ve onların eserlerinden yararlanarak somutlaştırmış, böylece destanın dünyadaki genel toplumsal dokuya verdiği cevabın Türkiye ayağındaki mecrasına yönelik ipuçları sunmuştur. Bunu yaparken de roman tekniğinin kullandığı kahraman, anlatıcı, zaman, olay örgüsü, mekân ve anlatım öğelerinden yararlanmıştır. Modern dünyanın en etkili edebiyat türlerinden biri olan roman; dandan, özellikle romantizm edebiyat akımı ve tarihi serüven romanları bağlamında yararlandığı için, çalışmanın son bölümünde roman ile destan arasındaki ilişki sorgulanmış, her iki türün birbirinden etkilenme alanlarına yönelik dikkat çekici açıklamalar yapmıştır.

KAYNAKLAR

Bilgin Topçu, Ü. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Destan*. Ankara: Atıf Yayınları.